ORIGINEA MOLDOVEANĂ A LUI TIMOTEI CIPARIU ?

DE

CONSTANTIN TURCU

În jurul anului 1940, profesorul Ștefan Manciulea — pe atunci conducător al Bibliotecii centrale din Blaj — a descoperit, printre manuscrisele rămase de la Timotei Cipariu, un caiet cu foile răvășite conținînd un început de autobiografie a filologului, istoricului și teologului care a fost o viață profesor la seminarul din „noua Romă" a Transilvaniei [1]. Deși Ștefan Manciulea a publicat o parte din acest manuscris în revista „Cultura creștină" din Blaj [2], de unde textul a fost scos și în extras [3], tratatele și studiile de istorie a literaturii române de pînă acum, n-au luat în considerare, pentru biografia lui Timotei Cipariu [4], acele sumare informații autobiografice din caietul său de memorii început la 16/28 septembrie 1885.

Sînt multe informații interesante în acest fragment autobiografic. Mai întîi aflăm de aici că la origine neamul său este din Moldova, și anume din Piatra Neamț, de unde ar fi plecat cel dintîi înaintaș cunoscut, în pragul secolului al XVIII-lea. Știrea este urmată de mai multe date genealogice și de precizări cu privire la adoptarea numelui de familie „Cipariu". O spiță de neam, sumară, se poate face cu ușurință din toate acestea [5]. Din acele date reiese și înrudirea cu unele vechi familii de cărturari între care Aaron, Vulcan, Maiorescu și altele.

[1] Circa 4000 volume din biblioteca lui Cipariu — cărți, manuscrise ș.a. — se păstrează azi de către Filiala din Cluj a Academiei R. S. România.

[2] „Cultura creștină", revistă, Blaj, anul XX/1940, nr. 5—6, p. 316—330 ; nr. 7—9, p. 387—405 și nr. 10—12, p. 563—575.

[3] Ștefan Manciulea, *Timotei Cipariu, început de autobiografie*, Blaj, fără an, 48 pagini.

[4] Ne referim în special la contribuția semnată de C. Jalbă asupra lui Timotei Cipariu, în *Istoria literaturii române*, vol. II, Editura Academiei, București, 1968, p. 625—628.

[5] O notăm aici pe scurt :

Moldoveanul căsătorit cu fata lui N. Cipariu din Pănade

↓

Popa Mitrea căsătorit cu Stana

↓ — ↓ — ↓ — ↓

Alexandru — *Ion* — *Neculai* — *o fată*

↓

Iacob + *Solomia* — *Frățilă* — *Mihăilă*

↓ — ↓ — ↓ — ↓ — ↓ — ↓

o fată — *Ion* — *Dumitru* — *Timotei* (1805) — + — +

BDD-A1520 © 1971 Editura Academiei

Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:53 UTC)

În continuare, într-o frumoasă și expresivă limbă românească, Timotei Cipariu povestește despre obiceiurile pe care și le amintește din copilărie, precum și despre unele întîmplări din familia sa, dar și despre necazurile proprii, din cauza sărăciei în care se afla.

De asemenea ni se par deosebit de interesante unele păreri ale sale cu privire la științele filologice și cele istorice. „Limba și istoria trebuiesc scotocite din documentele antice și din cărțile bătrîne, căci din ele învățăm cum au vorbit părinții noștri și cum s-a schimbat limba pe încetul, de atunci și pînă în zilele noastre. Cîte cuvinte bune și curate s-au pierdut și cîte forme regulate s-au stricat".

Cipariu se declară adversar al filologiei fanatice „care are ca principiu că limba se cade a se judeca după ureche — măcar că nimic nu poate fi mai nesigur ca judecata urechilor...". De asemenea el este împotriva neologismelor și nu acceptă „idiotismii cei infami".

În sfîrșit, credem că merită să fie scoasă în evidență acea meditație a lui Timotei Cipariu asupra tragediei cărturarului român: „La ce atîta mulțime de bani prădați pe cărți, care nu știu cui vor rămîne sau nu știu cum vor fi îngrijite! Ce va fi de atîta zel și de atîta necruțare? Nebunie! La ce atîta lectură în zi și în noapte pînă la vătămarea sănătății, și pînă la orbire! Și, apoi, după cum se zice, de a-i învăța cît de mult, în urmă omul tot moare neînvățat. Nebunie! La ce atîta scriere? Erau lăzi cu compoziții, preparațiuni, extracte etc. pînă la 1848 — și apoi în 1848—1849 ce s-au ales din toate acestea? Ce se va alege din cele de atunci încoace? A treia nebunie! Împrejurarea e că uneori te apucă un urît de moarte, de tot ce e literar: de cărți, de lectură, scrisoare etc. așa încît ne vine uneori furia să ne ardem chiar biblioteca, sau cel puțin s-o vindem!" Desigur, Timotei Cipariu se va fi gîndit la ceea ce a pierdut în focul revoluției din 1848, dar și la soarta atîtor mari și valoroase biblioteci românești — a stolnicului Cantacuzino, a lui C. Mavrocordat, și ale atîtor mari cărturari și vechi mănăstiri.

Dar să revenim asupra problemei „originii" sale moldovene, care se situează pe linia permanentelor legături, de tot felul, dintre Țările Române. Cipariu spune următoarele: „Interesul cel mai mic este, neîndoit, știrea despre originea mea. Părinții mei îmi spuneau că un moldovean din Piatra a venit cam înainte de 150 și mai bine de ani, în Pănade[6] și intrînd în serviciu la un om, cum se zice „gazdă bună", ci „iobagiu" al familiei Troscoți, anume Cipariu Neculai; în urmă i-a luat fata — care era și șchioapă și singură la părinți — în căsătorie. Și numele și porecla lui, sau numele bunei mele cei șchioape nu l-am putut ști, oricît l-am întrebat de la părinți, că și ei încă nu l-au știut[7]. De aici și familia noastră s-a numit după tatăl șchioapei, „Cipariu". Poate că bietul om n-a avut poreclă au n-a vrut s-o spună — el va fi știut pentru ce! Cipăreștii ce se mai află în sat ne sînt numai cuscri și noi le uzurpăm numele. Însă moldoveanul acela se vede că a fost de la oraș, pentrucă pre fiul său care s-a numit Popa Mitrea sau Dumitru, l-a dat de a învățat carte și l-a făcut popă în sat; alți prunci se

[6] Precizarea este destul de vagă, pentru că cei 150 de ani depind de timpul cînd i s-au povestit lui Timotei Cipariu aceste lucruri. Mai sigură ni se pare data care reiese în funcție de fiul moldoveanului — popa Mitrea. Acesta s-a preoțit cel mai devreme la anul 1721, cînd s-a eliberat din iobăgie. Deci el s-ar fi născut pe la finele sec. al XVII-lea (circa 1690—1700), anii în care va fi venit și înaintașul din Piatra.

[7] Ni se pare foarte curios faptul că numele acelui „moldovean" n-a rămas în amintirea fiului, nepoților și strănepoților săi, mai ales că în sec. al XVIII-lea a început a se generaliza și consolida numele de familie după onomastica mai veche, după meserie, după loc, înfățișare și semne fizice sau apucături caracteriologice. Pentru motivele pe care le vom invoca noi credem că acel enigmatic moldovean a fost... tot un Cipariu.

BDD-A1520 © 1971 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:53 UTC)

vede că n-a mai avut. Ci popa Mitrea a fost un bărbat harnic și cu avere multă. Spuneau părinții că preuteasa Stana, muierea lui, bună-mea, ducea cu poala banii pe bucate de la mocanii carii cîte 10—20 stau cu caii legați de gardul strășinit, dinaintea curții, unul lîngă altul. El fu cel dintîi popă unit precum se spune, în sat și precum era datina pre atunci se făcuse popă fără știrea domnu-său, ca să scape de iobăgie".

Față de cele de mai sus se impune o întrebare: a fost într-adevăr, acel înaintaș plecat din Piatra în Pănade un moldovean? Se știe că în trecut au fost mulți moldoveni care s-au dus — pe un timp sau pentru totdeauna peste munți, ca ucenici la învățătură de carte sau de meșteșuguri, ca dascăli de biserică ori de școală în sate, ca zugravi, copiști de manuscrise și traducători de cărți, ca negustori ori ca fugari politici. Sau, a fost acela tot un transilvănean, fugit cine știe cînd în Moldova, ca să scape de vreo primejdie? Desigur, e greu de dat un răspuns precis, dar ceva din toate acestea trebuie să fi fost! Iar în ce ne privește sîntem pentru a doua alternativă: un transilvănean care a stat un timp în Moldova și s-a întors acasă, între rudeniile lui.

Ne sprijinim această ipoteză pe două documente originale, de la începutul secolului al XIX-lea. Ele sînt fișe statistice alcătuite cu ocazia recensămîntului străinilor (sudiți) din Moldova în anii 1823—1824 (Arhivele Statului Iași, Catagrafii, transport 822, opis 1007, nr. 3).

Ion și Dan Chipar, descriși în aceste acte sînt desigur frați, originari din Săliștea Sibiului, fiind fii ai lui Dan Chipar. Numele lor apar în actele ulterioare puțin schimbate din punct de vedere fonetic: Chipariu, Țipariu. Unul din ei s-a stabilit în Tîrgul Neamț, altul în Humulești, în apropiere. E sigur că ei fac parte dintr-o familie Cipariu, poate înrudită cu familia lui Timotei. Faptul că filologul îl arată pe acel străbun înaintaș din Piatra n-ar fi o piedică să ne gîndim la Tîrgul Neamț. În secolele trecute acest tîrg avea o însemnătate mai mare decît Piatra, datorită apropierii lui de Cetatea Neamț. Cînd Timotei Cipariu își scria autobiografia (1885), Tîrgul Neamț decăzuse mult și se ridicase Piatra. O confuzie între aceste două localități era deci ușor de făcut. Faptul cert e că a existat o legătură între Moldova și neamul Cipăreștilor. Poate chiar o legătură mai veche, de la sfîrșitul secolului al XVII-lea. Și aceasta ne îndreptățește să luăm în considerare afirmațiile făcute de Timotei Cipariu cu privire la originea sa moldoveană, însă cu o ușoară retușare. Anume, că acel îndepărtat strămoș va fi fost tot un transilvănean de origine, care stînd mai mult timp în Moldova, a fost socotit moldovean, așa cum s-a întîmplat și cu acești doi frați Chipar „veniți de 7 ani" acolo.

Socotim necesar să încheiem nota noastră prin anexarea celor două fișe ale acestor doi Chipărești, în speranța că în viitor se va putea descifra în vreun fel înrudirea lor cu Timotei Cipariu, care — cum se vede din fragmentul autobiografic — era cu inima împărțită între Pănade, unde s-a născut, și între Moldova, cu vechi și încețoșate amintiri despre străbuni.

ANEXE

I

Ion Chipar[8]. *Nația* moldovenească[9]. *Născut* la Săliste[10] în Ardeal, tatăl său Dan Chipar tot de acolo. *Lege* pravoslavnică. *Vremea venirii*, de 7 ani în Moldova. *Adeverința* K. K. Aghenții[11], 1823, ghenar, nr. 24. *Virsta*, de 36 ani. *Fisiognomia*

[8] *Loc. cit.*, p. 411, nr. 25.
[9] Devenit printr-o statornicire mai îndelungată în Moldova.
[10] Săliștea Sibiului.
[11] Cezaro-Crăiasca Agenție (Agenția austriacă).

BDD-A1520 © 1971 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:53 UTC)

smead, ochii castanii, părul asemenea, la stat înalt. *Portul*, ţuţuienesc [12]. *Starea*, însurat cu Maria. Copii nu are. *Statornicia*, la Neamţ [13] în casa sa. *Breasla*, hrana lui, oile şi pămîntul.

Şi pentru acesta, asemene [14] socotinţă urmează, fiind de-opotrivă împregiurările lor.

II

Dan Chipar [15]. *Naţia*, moldovean. *Născut* la Săliște, tatăl său Chipar, tot de acolo. *Legea*, pravoslavnică. *Vremea venirii*, de 7 ani în Moldova. *Adeverinţa* K. K. Aghenţii, 1823 ghenar, nr. 19. *Vîrsta*, de 41 ani. *Fisiognomia*, Albineţ, ochii castanii, părul tij [16], statu de mijloc, *Portul* ţuţuienesc. *Starea*, însurat cu Maria tot de acolo. Copii are 3 : Vasile 6 ani, Catrina 4 ani, Neculai 2 ani. *Statornicia*, în Humulești, hrana cu munca şi oile.

Venit de 7 ani aicea, fiindcă şi paşaportul venirii sale nu-l înfăţoşază, sudit nu se poate socoti.

[12] Portul ţuţuienilor veniţi între 1817—1823 la Tîrgul Neamţ unde au întemeiat mahalaua ce le poartă numele.

[13] Neamţ, adică Tîrgul Neamţ.

[14] „Asemine" ca pentru cei dinaintea lui despre care se spune „Desfăcîndu-se de casa sa de veci, poate rămîne în numire de sudit, vremelnicește, iar nevrînd (să vîndă casa) poate să rămînă raea".

[15] *Loc. cit.*, p. 411 v., nr. 28.

[16] Tij — la fel, asemenea.

BDD-A1520 © 1971 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:53 UTC)